

ข้อคิดคติธรรมของงูใหญ่ในปีมะโรง

นายสุชญา ศิริชัยภกร
หัวหน้าฝ่ายตำราและเอกสารทางวิชาการ

ความนำ

งูใหญ่ หรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า พญานาค เกี่ยวข้องกับชีวิตคนเรา เพราะมีอยู่ในราศีเกิด คือ คนนักษัตรปีมะโรง ซึ่งมีความหมายถึงความยิ่งใหญ่และพลังอำนาจ เป็นสัญลักษณ์ในปีมะโรง บางแห่งในภาคอีสาน มักนับถืองูใหญ่ หรือพญานาคว่าเป็นผู้มีอำนาจพ่นบั้งไฟได้ ในวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๑๑ ซึ่งเป็นวันออกพรรษา มีคนจำนวนมากเดินทางไปดูบั้งไฟพญานาคกันเป็นหมื่นคน สร้างรายได้ให้กับจังหวัดหนองคาย และชาวบ้านต่างเชื่อกันว่า พญานาคที่มาพ่นไฟนี้ เป็นผู้รักษา พระบรมสารีริกธาตุที่อยู่ในลำแม่น้ำโขง มีความเกี่ยวข้องกับมนุษย์ เล่ากันว่า พญานาคต้องการบวช เป็นพระภิกษุ และเมื่อบวชแล้ว เผลอหลับไป ทำให้ร่างที่เป็นพระภิกษุกลายเป็นพญานาค ต่อมา กลายเป็นวัฒนธรรมประเพณีของคนไทย เวลาจะอุปสมบท จะเรียกผู้กำลังจะบวช แต่งชุดขาวว่า นาค ในอรรถกถากล่าวไว้ว่า พระพุทธเจ้าทรงให้สีกออกไป ทำให้พญานาคผู้นั้นร้องไห้เสียใจแล้ว จากไป^๑ พระผู้มีพระภาครับสั่งให้ประชุมสงฆ์ ตรัสว่า “เจ้าเป็นนาค ไม่มีความมกงามในพระธรรม วินัยนี้^๒ นาค ไปเถิด เจ้าจงเข้าจำอุโบสถในดิถีที่ ๑๔ ดิถีที่ ๑๕ และดิถีที่ ๘ แห่งปักษ์นั้นแหละ ด้วยอุบายอย่างนี้ เจ้าจักพ้นจากกำเนิดนาคและได้อัตภาพมนุษย์ฉับพลัน” นอกจากนี้ก็มีพญานาค บางตนเช่น นันโทปนันทนาคราช หรือพญานาคที่อุรวลกัสสะปะชฎิล ฐุชาสักการะ พระพุทธเจ้าก็ทรง ทรมานปราบพยศจนยอมสยบและเป็นผู้มีความเห็นถูกต้อง เป็นผู้ปกป้องรักษาพระพุทธศาสนา ในที่สุด ในอรรถกถาธรรมบทกล่าวถึงพญานาคว่าแปลงกายเป็นมนุษย์ ก็ได้ ซึ่งเป็นคุณสมบัติที่หา ได้ยาก หรือพญานาคชอบถืออุโบสถศีลเป็นต้น ดังในคราวที่เสวยพระชาติเป็นพญานาคจัมเปยยะ ประพฤติธรรม^๓ เป็นต้น และพญานาคยังเกี่ยวข้องกับสิ่งของเครื่องใช้อีกหลายอย่าง เช่น ไม้ขีดไฟ ตราพญานาค บทความเรื่องนี้ จะได้เรียนรู้เรื่องพญานาคที่ไม่เคยปรากฏที่ไหนมาก่อน ที่ผู้เขียนได้ เรียงร้อยเป็นถ้อยคำแล้ววิเคราะห์และนำข้อคิดปรัชญาธรรมมาให้เรียนรู้แล้วประพฤติและปฏิบัติตาม

^๑ วิ.ม.(ไทย) ๔/๑๑๑/๑๗๕-๑๗๖.

^๒ วิ.ม.อ. (บาลี) ๓/๑๑๑/๘๘.

^๓ ฐุ.ชา.(ไทย) ๒๗/๒๔๐-๒๘๓/๕๑๒-๕๒๐, ฐุ.ชา.อ.(บาลี) ๗/-/๘๘-๑๐๕.

ที่พญานาคเคยกระทำกุศลกรรมอะไรไว้ ก็จะมีเงินมีทอง มีความร่ำรวย มีแก้วสารพัดนึก ทำอะไร ก็ประสบความสำเร็จ เรื่องนี้มีเนื้อหายาวดูขนาดที่มีลำตัวยาว และหากคนเราได้ข้อคิดว่า ขณะหายใจ ควรฝึกหายใจให้ยาวจนสุดลำตัว ก็จะได้เป็นประโยชน์มากยิ่งขึ้น ดังมีเรื่องราวดังต่อไปนี้ :-

ความหมายของพญานาค(งูใหญ่)

นาค หรือพญานาค คืองูใหญ่มีหงอน เป็นสัตว์ในนิยาย^๔ มีอำนาจ มีสภาพกึ่งเทพ กึ่งสัตว์ มีบทบาทในวรรณกรรมและศิลปกรรม พญานาคในประเทศไทย มีอิทธิพลต่อคนไทย เช่น พระพุทธรูปปางนาคปรก คนที่เกิดวันเสาร์บูชาพระพุทธรูปปางนี้ ด้านประติมากรรม มีบันได พญานาคตามวัดต่างๆ บางแห่ง กล่าวไว้ว่า พญานาคเป็นงูตัวใหญ่ มีหงอนสีทอง และตาสีแดง เกิดเหมือนปลา มีหลายสีแตกต่างกันตามบุญบาปมี บ้างก็มีสีเขียว บ้างก็มีสีดำ บ้างก็มี ๗ สี เหมือนสีของรุ้ง และตระกูลพญานาคทั่วไป จะมีเศียรเดียว แต่ตระกูลที่สูงขึ้นไป จะมี ๓ เศียร ๕ เศียร ๗ เศียร เหล่าพญานาค สืบเชื้อสายมาจากอนันตนาคราช ผู้เป็นบัลลังก์ของพระวิษณุ มีร่างกายใหญ่โต มีความยาวไม่สิ้นสุด มีพันเศียร ดังนั้น นาคหรือพญานาค จึงหมายถึงงูใหญ่มีหงอน เป็นสัญลักษณ์แห่งความยิ่งใหญ่ ความอุดมสมบูรณ์ ความมีบุญวาสนาและเป็นสัญลักษณ์ของ บันไดสู่จักรวาลอีกด้วย ต้นกำเนิดความเชื่อเรื่องพญานาคมาจากอินเดีย ในประเทศไทย เชื่อกันว่า พญานาคอาศัยอยู่ในแม่น้ำโขง ใต้แม่น้ำโขงเป็นเมืองบาดาล

บางแห่งกล่าวกันว่า พญานาคมีพิษร้าย ทำอันตรายผู้อื่นด้วยพิษ มี ๖๔ ชนิด กล่าวกันว่า สัตว์จำพวกงู แมงป่อง ตะขาบ คางคก มีพิษได้ เพราะพญานาคคายพิษทิ้งไว้ แล้วพวกงูเป็นต้น ไปเลีย สัตว์ที่มาถึงก่อนก็เอาไปมาก พวกมาทีหลัง เช่น แมงป่อง มด ได้พิษร้ายน้อย แค่อาหา งเอากันไปป้ายเศษพิษ จึงมีพิษเพียงน้อยนิด ซึ่งพญานาคจะคายพิษทุก ๑๕ วัน พญานาคอยู่ในบาดาล ใต้ดิน เชื่อกันว่าบนสวรรค์ มีเทวดาอาศัยอยู่ ลีกลงไปใต้พื้นโลก ก็น่าจะมีสิ่งมีชีวิตอาศัยอยู่ กล่าวกันว่า ที่อยู่ของนาคลีกลงไปใต้ดิน ๑ โยชน์ มีปราสาทราชวัง ที่วิจิตรไม่แพ้สวรรค์ มีอยู่ ๗ ชั้น เรียงซ้อนๆ กันชั้นสูงๆก็มีความสุขเหมือนสวรรค์ พญานาค อาจผสมพันธุ์กับสัตว์ชนิดอื่นได้ แปลงกายแล้วผสมพันธุ์กับมนุษย์ได้ เมื่อพญานาคตั้งท้องจะออกลูกเป็นไข่เหมือนงู สามารถขึ้นลง ตั้งแต่ใต้บาดาลพื้นโลก จนถึงบนสวรรค์ พญานาคจะขึ้น-ลงระหว่างเมืองบาดาลกับเมืองสวรรค์ ที่จะแปลงกายเป็นอะไรก็ตามที่คิดตามสภาวะเหตุการณ์นั้นๆ

^๔ ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.๒๕๒๕, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท อักษรเจริญทัศน์, จำกัด, ๒๕๓๘), หน้า ๔๓๖.

คติเกี่ยวกับนาค

พญานาคเป็นผู้วิเศษอยู่พื้นดินและทะเลลึก แปรลงกายเป็นมนุษย์ได้ พญานาคในทะเลตอนจะออกลูก จะว่ายน้ำไปที่ปากแม่น้ำคงคาถึงต้นน้ำแล้ว อยู่ในป่าหิมพานต์ ออกไขรอจนไข่แตกเป็นตัวนาค เลี้ยงลูกจนโตแล้ว เนมิตปราสาททองคำให้ลูกอยู่แล้ว ก็พาปราสาททองคำลอยออกไปสู่ทะเลอันเป็นที่อยู่ของตน พญานาคบางตัวเลื่อมใสพระพุทธศาสนา เช่นกาพนาค อยู่ได้วิงวนในแม่น้ำเนรัญชรา รักษาธาตุทองคำของพระโพธิสัตว์ที่จะได้ตรัสรู้ หรือบางตัวเช่นมัจฉินท์นาคราชก็ช่วยเหลือพระพุทธเจ้าโดยการแผ่พังพานปกกันแดดและฝน^๕ มีจนตำนานพญานาคเจ็ดหัวสร้างเป็นพระพุทธรูปบูชาบางคนเกิดวันเสาร์ มีเรื่องราวที่พญานาคเกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนาเล่าไว้ว่า เมื่อพระพุทธเจ้าเสวยวิมุตตสุข อยู่ ณ ต้นมัจฉินท์ เกิดฝนตกพรั่ๆ ไม่หยุดเป็นเวลา ๗ วัน พญานาคก็ขึ้นมาแผ่พังพานให้แก่พระพุทธเจ้า ต่อมาได้มีประติมากร(ผู้สร้างงานประติมากรรม)สร้างพระพุทธรูปปางนาคปรกซึ่งเป็นพระพุทธรูปประจำวันเกิดของคนวันเสาร์ให้กราบไหว้สักการะบูชา

ตำนานพญานาค ลุ่มแม่น้ำโขง

พญานาค มีคุณสมบัติพิเศษ แปรลงกายได้ มีชีวิตใกล้เคียงกับมนุษย์ เคยแปลงเป็นคน ตอนมาขอวาทกับพระพุทธเจ้า พวกที่เกิดในน้ำก็จะแปลงกายได้เฉพาะในน้ำ พวกที่เกิดบนบก ก็จะแปลงกายได้เฉพาะบนบก พญานาคมีเหตุที่ทำให้กลับกลายเป็นนาคอยู่ ๕ อย่าง^๖ คือ ขณะเกิด ขณะลอกคาบ ขณะสมสู่กันระหว่างนาคกับนาค ขณะนอนหลับ โดยไม่มีสติ และตอนตายก็กลับเป็นนาคเช่นเดิม แต่ในพระไตรปิฎกกล่าวถึงเหตุที่ทำให้นาคปรากฏร่างเป็นนาค มี ๒ อย่าง คือ (๑) เวลาที่เสพเมถุนธรรมกับนางนาคผู้มีชาติเสมอกัน (๒) เวลาที่วางใจก้าวลงสู่ความหลับ^๗ หรือในช่วงเทศกาลออกพรรษาของทุกปี วันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๑๑ ในปีที่มีเดือน ๘ สองหน จะเลื่อนไปอีก ๑ ขึ้น คือวันแรม ๑ ค่ำ เดือน ๑๑ คนไทยและคนลาว จะมาที่อำเภอพนมพิสัย กิ่งอำเภอรัตนวาปี จังหวัดหนองคาย และบริเวณบ้านอาสง อำเภอบึงกาฬ เพื่อมาร่วมงานไหลเรือไฟและมาชมปรากฏการณ์บั้งไฟพญานาค ซึ่งเป็นลูกไฟมหัศจรรย์ ที่พุ่งขึ้นจากลำน้ำโขง ที่มีความยาวกว่า ๔,๐๐๐ กิโลเมตรที่วามหัศจรรย์ เพราะยากที่จะพิสูจน์ และเกิดขึ้นเฉพาะวันออกพรรษา บั้งไฟพญานาคเป็นลูกไฟ

^๕ วิ.ม.(ไทย) ๔/๕/๘.

^๖ ขุ.ธ.อ.(บาลี) (มจร) ๒/๑๘๒/๑๗๘.

^๗ วิ.ม.(ไทย) ๔/๑๑๑/๑๗๗.

ที่พุ่งสู่อากาศแล้วก็หายไป เกิดกลางแม่น้ำโขง และบริเวณใกล้ๆ ฝั่ง ขึ้นสูงประมาณ ๓๐-๕๐ เมตร บางแห่งเป็น ๑๐๐ เมตร ลูกไฟที่พุ่งขึ้นสูงสุดแล้ว จะหายไปเฉยๆ ไม่มีการตกลงมาให้เห็น ไม่มีเสียง ไม่มีเปลว

ความเชื่อที่เกี่ยวพันกับชีวิตมนุษย์ หน้าและธรรมชาติ

พญานาคเป็นสัญลักษณ์ของน้ำ ในตำนานสิงหนวัติ กล่าวว่า เมื่อเจ้าเมืองสิงหนวัติอพยพคนมาจากทางเหนือ พญานาค แปลงกายมาช่วยชี้ที่ตั้งเมืองใหม่ และขอให้อยู่ในทิศพิชราชธรรม พอดกกลางคืน ก็ขึ้นมาสร่างคูเมือง ๔ ด้าน เป็นเมืองพันธุสิงหนวัติ ต่อมา เมื่อเจ้าเมืองได้ยกทัพปราบเมืองอื่นได้ และรวมดินแดนเข้าด้วยกัน จึงเปลี่ยนชื่อเป็นแคว้นโยนกนาคราช ที่ปราสาทพนมรุ้ง คูเมืองที่เป็นสระน้ำ ๔ ด้าน รอบปราสาท มีพญานาคอยู่ ตามความเชื่อของคนสมัยโบราณ

ตระกูลของพญานาค

พญานาคเป็นงูใหญ่ เป็นราชาแห่งงู แต่ไม่อาจบรรลุธรรมได้ จัดอยู่ในฝ่ายสุดติภูมิ เป็นกึ่งเทพ กึ่งสัตว์ อยู่สวรรค์ชั้นจาตุมหาราช พญานาค แบ่งเป็น ๔ ตระกูลใหญ่ คือ (๑) วิรูปักษ์ พญานาคสีทอง (๒) เอราปะตะ พญานาคสีเขียว (๓) ฉัพพาปุตตะ พญานาคสีรุ้ง (๔) กัณหาโคตมะ พญานาคสีดำ กำเนิดของนาค^๕ บางพวกเกิดเป็นไข่ ก่อนเป็นตัว บางพวกอยู่ในครรภ์ของแม่ บางพวกอยู่ในถ้ำโคล และบางพวกก็เป็นโอปปาติกะเกิดแล้วโตทันที เมื่อจัดเป็นชนิดก็มีทั้งเกิดในน้ำและเกิดบนบก และบางพวกก็ยังเสพกาม^๖ และบางพวกก็ไม่ได้เสพกาม สรุปว่า พญานาค ๔ ตระกูลเกิดได้ทั้ง ๔ แบบ^๗ คือ (๑) โอปปาติกะ เกิดแล้วโตทันที (๒) สังเสทชะ เกิดจากถ้ำโคล สิ่งหมักหมม (๓) ชลาพุชะ เกิดจากครรภ์ (๔) อัณฑชะ เกิดจากฟองไข่ พญานาคชั้นสูงเกิดแบบโอปปาติกะ เป็นผู้ปกครอง ที่อยู่ของพญานาคมีตั้งแต่ในแม่น้ำ หนอง คลอง บึงต่างๆ ในทะเล ในอากาศ จนไปอยู่บนสวรรค์ชั้นจาตุมหาราช เหล่าพญานาคอยู่ในการปกครองของท้าวมหาราชชื่อว่าวิรูปักษ์ ผู้ปกครองสวรรค์ชั้นจาตุมหาราช ด้านทิศตะวันตก และเหตุที่มาเกิดเป็นพญานาค เพราะทำบุญเจือด้วยราคะ

^๕ ที.ปา.(ไทย) ๑๑/๓๑๒/๒๙๓, พระสัทธัมมโชติกะ ธรรมาจริยะ, ภูมิจิตตูกะและปฏิสนธิจิตตูกะ, หน้า ๓๙.

^๖ พระสัทธัมมโชติกะ ธรรมาจริยะ, ภูมิจิตตูกะและปฏิสนธิจิตตูกะ, หน้า ๓๙-๔๐.

^๗ ที.ปา.(ไทย) ๑๑/๓๑๑/๒๙๓.

ประเภทของนาค

ในหนังสือพระอภิธรรม กล่าวถึงประเภทของนาค ๔ ประเภท คือพวกมีพิษที่ปาก กัดแล้วปวดมาก พวกที่กัดแล้วมีแผลเน่าน้ำเหลืองไหล พวกมีพิษเป็นไฟทั่วตัว แผลที่ถูกพิษเหมือนถูกไฟไหม้และพวกที่มีพิษดุจฟ้าผ่า กัดแล้วจะทำให้ผู้นั้นเหมือนถูกฟ้าผ่า^{๑๑} วิธีทำร้ายผู้นั้น พวกที่ ๑ กัดแล้วพิษชานไปทั่วตัว พวกที่ ๒ ไข่มองพ่นพิษทางตา พวกที่ ๓ ใช้ลำตัวสัมผัส ทำให้พิษชานออกมาและพวกที่ ๔ ใช้ลมหายใจพ่นเป็นพิษ ให้ชานออกไป ในพวกที่ ๑ พิษชานเร็วแต่ไม่รุนแรง^{๑๒} พวกที่ ๒ พิษแรงมากแต่ไปอย่างช้า พวกที่ ๓ แผลไปเร็วและแรง และพวกที่ ๔ แผลพิษไปช้าและไม่รุนแรง ในอาสีวิสุต^{๑๓} กล่าวไว้ว่า สอนคนที่โกรธให้ดูนาค หรือเป็นตัวอย่าง ให้มีพิษแค้นแต่ไม่ร้าย มีพิษร้ายแต่ไม่แค้น มีพิษแค้นและร้ายและพิษไม่แค้นและไม่ร้าย สำหรับคนที่โกรธบ่อยแต่ไม่นาน อยู่ในจำพวกงูพวกที่ ๑ คนที่ไม่โกรธบ่อย แต่โกรธใครแล้วจำไม่ลืม ก็เหมือนงูประเภทที่ ๒ คนที่โกรธบ่อยและโกรธใครก็จำไม่ลืม ก็เหมือนงูพวกที่ ๓ และผู้ไม่โกรธใคร และโกรธก็หายไปเร็ว ดูรอยขีดในสายน้ำจะนั้น ก็เหมือนงูพวกที่ ๔

อายุของนาค^{๑๔}

อายุของนาคไม่แน่นอน บางพวกมีอายุหลายพุทธันดร เช่นกาพนาค ที่มีอายุตั้งแต่พระพุทธเจ้า กุสสันระจนถึงพระศรีอริยเมตไตรย ในมหาสมุทร มีพื้นเว้งว่างก็มีที่อยู่ของพญานาค เรียกว่านาคพิภพ^{๑๕} มีทั้งปราสาท สวนอุทยาน สระโบกขณิ เช่น ฆตวรรษ วรุณ บัณฑกร สังขपाल ภูริทัต กภาพ ก็มีราชาในนาคพิภพ มีอาหารทิพย์ เหาะได้ แปลงกายได้ มีอายุ ๑๐๐ ปี จนถึงเป็นกัป นาคพิภพมีสมบัติทิพย์ ตั้งอยู่ในเทวโลก ดังเช่น พญานาคภูริทัต^{๑๖} ซึ่งท่านเป็นนาคผู้ที่รักษาอุโบสถ เรื่องนี้แสดงให้เห็นว่า คนที่มีความตั้งใจ จะทำอะไร ถ้าใจดี และไม่หวั่นไหวต่อภัยอันตรายนานัปการ ย่อมทำให้งานสำเร็จผลได้ หรือเรื่องพญานาคาพนาคราช ผู้อยู่ในแม่น้ำเนรัญชรา^{๑๗} หรือในเรื่องที่พระพุทธเจ้าไปโปรดชฎิล

^{๑๑} พระสัทธัมมโชติกะ ฐัมมาจริยะ, ภูมิจตุกกะและปฏิสนธิจตุกกะ, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ทิพย์วิสุทธิ์, ๒๕๔๐), หน้า ๓๘-๓๙.

^{๑๒} พระสัทธัมมโชติกะ ฐัมมาจริยะ, ภูมิจตุกกะและปฏิสนธิจตุกกะ, หน้า ๓๙.

^{๑๓} ดูรายละเอียดใน อัง.จตุกก.(ไทย) ๒๑/๑๑๐/๑๖๗/๑๖๘.

^{๑๔} พระสัทธัมมโชติกะ ฐัมมาจริยะ, ภูมิจตุกกะและปฏิสนธิจตุกกะ, หน้า ๔๑.

^{๑๕} กรมศิลปากร, กองวรรณคดีและประวัติศาสตร์, ไตรภูมิโลกวินิจยยกถา, (กรุงเทพมหานคร : บริษัทเอ็ดิสัน เพรส โปรดักส์ จำกัด, ๒๕๓๕, หน้า ๖๓๔-๖๓๕.

^{๑๖} ดูรายละเอียดใน ขุ.ชา.(ไทย) ๒๘/๗๘๓-๗๘๑/๓๐๕-๓๓๔.

^{๑๗} ขุ.ชา.เอกก.(บาลี) ๑/-/๑๐๓-๑๐๔, แสวง อุดมศรี, วิชาพุทธประวัติเล่ม ๑, (กรุงเทพมหานคร : บริษัทประยูรวงศ์พันธ์ตั้ง จำกัด, ๒๕๔๔), หน้า ๘๕.

สามพี่น้อง^{๑๘} ตอนที่อยู่ในโรงไฟ ได้ทราบพยานาค ด้วยทรงเข้าเตโชกสิณ แล้วโผลงไฟต่อสู้อยู่ เปลวไฟได้ลุกโผลงโชติช่วงดุจทะเลเพลิง จนจับพยานาคขดลงในบาตรแสดงแก่ชฎิลอุรุเวลกัสสปะ หรือในอหิราชสูตร^{๑๙} กล่าวถึงภิกษุที่ขาดการแผ่เมตตาทำให้ถูกงูกัดมรณภาพ หลังจากวันนั้น พระพุทธเจ้าตรัสสอนให้ภิกษุแผ่เมตตาให้ตระกูลพยานาค ๔ จำพวก^{๒๐} มีวิรูปักษ์ เป็นต้น เพราะการแผ่เมตตาให้ทำให้มีคาถาคัมภีร์ของตน รักษาตน ป้องกันตนได้ ด้วยการตั้งเมตตาจิต หรือในขันธปริตร^{๒๑} ก็กล่าวถึงภิกษุผ่าฟันเพื่อผิงไฟ แล้วถูกงูกัดมรณภาพ พระพุทธเจ้าทรงทราบเรื่อง จึงตรัสสอนให้ภิกษุทั้งหลายแผ่เมตตาจิตอันหาประมาณมิได้ให้ตระกูลพยานาคทั้ง ๔ ดังกล่าวแล้ว ก็จะทำให้ไม่ถูกงูกัด อยู่เป็นสุขสบาย แม้แต่ดาบสที่บำเพ็ญพรตอยู่ในป่าก็ใช้การเจริญเมตตาจิต นี้แหละ ทำให้รักษาชีวิตอยู่รอดได้ อยู่อย่างผาสุกปราศจากการรบกวนของงูและสัตว์ทั้งหลายอีก หลังจากตายแล้วได้ไปเกิดในพรหม หรือในเททหราชอาณาจักร^{๒๒} กล่าวถึงผู้ที่เจ้าโทสะชอบทำร้ายผู้อื่นทำให้ ถูกไล่ออกจากบ้าน ต้องมาอยู่ในต่างถิ่นทำให้ถูกเหยียดหยาม ดังนั้น จึงไม่ควรมีมานะถือตัว ผู้มีปัญญา เหมือนดังไฟฟ้า เมื่อยังอยู่ต่างถิ่น ควรอดทนต่อถ้อยคำคุกคามแม้ของพวกทาส ต้องอดทนให้ได้ ในทุกสถานการณ์ ไม่แสดงอาการสูงๆ ต่ำๆ คือไม่โกรธตอบ หรือแสดงอาการเกี่ยวกราดต่อผู้ใด หรือในมหาวาณิชชาดก^{๒๓} ก็กล่าวถึงพ่อค้าที่มีความโลภมาก ตัดต้นไม้จนถึงโคน ทำให้พยานาค ภายใต้อโคนไม้ขึ้นทำร้ายถึงแก่ความตายเป็นจำนวนมาก ผู้ที่รอดตาย ก็คือผู้ที่ขอร้องไม่ให้พ่อค้า เหล่านั้นที่เกิดโมหะ(ความหลง)เข้าครอบงำ จึงพากันโค่นต้นไม้ หรือในชฎุปานชาดก^{๒๔} ก็กล่าว ถึงนาคบางจำพวกอยู่ในโลกมนุษย์ ดูแลรักษาสมบัติมาก ดังข้อที่ว่า หัวหน้าพ่อค้าพาบริวาร ขับเกวียนผ่านทะเลทราย น้ำดื่มหมด จึงพากันขุดบ่อเพื่อหาน้ำดื่มกลางทะเลทราย บ่อที่ขุดตรงนั้น เป็นสถานที่นาคอยู่อาศัย จึงทำให้ได้พบทรัพย์มีแร่เงินและแร่ทองเป็นต้นมากมาย พระโพธิสัตว์ ได้ห้ามพวกพ่อค้าบริวารไม่ให้ขุดหาทรัพย์ในบ่อน้ำเก่าลึกเกินไปจะเป็นอันตราย แต่พ่อค้าเหล่านั้น ไม่เชื่อฟังพากันขุดไม่รู้จักพอ จึงถูกพยานาคพันพิษไล่ถึงแก่ความตายจนหมดสิ้น เว้นแต่พระโพธิสัตว์ ผู้เดียวที่ไม่ลงไปแย่งใคร ทรัพย์จำนวนมากที่ขุดได้ก็หาไม่ประโยชน์ต่อพ่อค้าเหล่านั้นไม่ เรื่องนี้แสดง

^{๑๘} วิ.ม.(ไทย) ๔/๓๗-๓๘/๔๗-๕๐.

^{๑๙} อัง.จตุกก.(ไทย) ๒๑/๖๗/๑๑๐-๑๑๒.

^{๒๐} วิ.จุ.(ไทย) ๗/๒๕๑/๑๔-๑๖, ขุ.ชา.(ไทย) ๒๗/๑๐๕-๑๐๖/๗๒.

^{๒๑} ขุ.ชา.(ไทย) ๒๗/๑๐๕-๑๐๖/๗๒, ขุ.ชา.อ.(บาลี) ๓/-/๑๔๔-๑๔๘.

^{๒๒} ขุ.ชา.(ไทย) ๒๗/๑๓-๑๖/๑๕๙, ขุ.ชา.อ.(บาลี) ๔/-/๒๑๓-๒๑๕.

^{๒๓} ขุ.ชา.(ไทย) ๒๗/๑๘๐-๒๐๑/๔๕๒-๔๕๔, ขุ.ชา.อ.(บาลี) ๖/-/๓๑๕-๓๒๑.

^{๒๔} ขุ.ชา.(ไทย) ๒๗/๑๖-๑๘/๑๒๓, ขุ.ชา.อ.(บาลี) ๔/-/๒๖-๒๘.

ให้เห็นว่า คนเรามีความโลภภายในตน แต่เมื่อมีแล้วรู้ หยุด ความโลภก็จะลดได้ ดังเรื่องพ่อค้าที่เดินทางไปขายสิ่งของยังต่างแดนเป็นตัวอย่าง หรือมณิกัญฐชาดก^{๒๕} ที่เกี่ยวกับการขอ การให้ที่เกี่ยวพันกับมนุษย์ ซึ่งในเรื่องการขอนี้ ถ้าขอมากๆ คนที่ถูกขอย่อมไม่พอใจ อย่าวว่าแต่คนเลยถึงเป็นสัตว์ดิรัจฉาน เช่น พญานาค เมื่อถูกขอสั่งอันเป็นที่รัก ก็ไม่พอใจเหมือนกัน ดังที่ดาบสเห็นแก้วมณีที่คอปญานาคแล้วขอทุกครั้งก็เจอหน้า ทำให้พญานาคที่สนิทกันก็หายหน้าแล้วไม่มาหาอีกเลย จากเรื่องนี้ ทำให้เห็นว่า พญานาคนั้นเป็นผู้มีทรัพย์สมบัติ ที่เป็นเครื่องประดับติดตัวเป็นประจำที่เรียกว่าจินตมณี สวมไว้ที่คอ ใครจะขออะไรก็ได้ แต่จะขอแก้วมณีไม่ได้ เพราะเป็นของรักของหวงที่สุด เพราะได้บาดาลในถ้ำที่พญานาคอยู่อาศัยจะมีทรัพย์สินเงินทองมากมาย

พญานาคนี้ไม่เคยทำร้ายใครเนื่องจากเป็นผู้รักษาอุโบสถศีลอยู่เป็นประจำ บางครั้งถือศีลเคร่งกว่าชาวบ้าน ดังนั้นคนเราอย่าได้ประมาทในชีวิต ในเวลาที่เป็นไปปฏิบัติธรรม พระพุทธเจ้าตรัสสอนให้แผ่เมตตาแก่เหล่าพญานาค และมีบทสวดแผ่เมตตาโดยเฉพาะ ด้วยคำสวดที่ขึ้นต้นว่า วิรูปักเขหิ เม เมตตัง เมตตัง เป็นต้น ซึ่งแปลสรุปได้ว่า ฤาษีโพธิสัตว์สอนดาบสให้เจริญเมตตาในพญานาคทั้ง ๔ ตระกูลว่า เราขอมิเมตตากับตระกูลพญานาควิรูปักษ์ เราขอมิเมตตากับตระกูลพญานาคเอราปถะ เราขอมิเมตตากับตระกูลพญานาคฉัพยบุตร ... เรานั้นขออนอบน้อมพระผู้มีพระภาค ขออนอบน้อมพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทั้ง ๗ พระองค์^{๒๖} ผู้สวดพระสูตรนี้แล้วจะทำให้ป้องกันภัยจากอสรพิษและสัตว์ร้ายอื่นๆ ไม่ทำร้ายและแสดงความเป็นมิตรกัน ทำให้เห็นแต่สิ่งที่ดี สิ่งเลวร้ายไม่เข้ามาใกล้กรายได้

หรือเรื่องที่พระพุทธเจ้ามีรับสั่งให้พระมหาโมคคัลลานะช่วยปราบพยศของนันทโทปนันทนาคราช^{๒๗} ก็เป็นเรื่องที่น่าคิดอยู่ไม่น้อย หลังจากที่พระเถระ นันทโทปนันทนาคราชไปเฝ้าพระพุทธเจ้าได้สำเร็จ และพระพุทธเจ้าได้ตรัสว่า จงเป็นสุขเถิด ท่านนาคราช หรือเรื่องนาคขอสั่งของไว้มุขาครวาที่พระพุทธเจ้าเสด็จไปยังสุนาปรันตประเทศ ขณะที่พระพุทธเจ้าเสด็จไปยังฝั่งแม่น้ำนมมทาเหล่าพญานาค ณ ที่นั้น พอทราบว่า พระพุทธเจ้าเสด็จมา จึงเข้าไปทูลพระพุทธเจ้าให้ไปแสดงธรรมยังนาคพิภพ แล้วได้สักการะพระรัตนตรัย พระพุทธเจ้าทรงแสดงธรรมโปรดพญานาคแล้วเสด็จออกจากนาคพิภพ พญานาคได้ขออนุสาวรีย์จากพระพุทธองค์เพื่อสักการะบูชา พระพุทธองค์จึงทรง

^{๒๕} วิ.มหา.(ไทย) ๑/๓๔๔/ ๓๗๙-๓๘๑, ๗-๙/๑๒๑, ขุ.ชา.อ.(บาลี) ๔/-/๑๓-๑๗.

^{๒๖} ขุ.ชา.(บาลี) ๒๗/๑๐๕-๑๐๖/๕๖., อง.จตุกก.(ไทย) ๒๑/๖๗/๑๑๐-๑๑๒.

^{๒๗} ขุ.เถร.(บาลี) ๒/-/๕๕๕-๕๕๖, วิสุทฺธิ.(บาลี) ๒/๓๙๖/๓๐-๓๔.

อธิษฐานประทักษิณพระบาทของพระองค์ไว้ที่หาดทราย ณ แม่น้ำนัมมทา^{๒๔} รอยพระพุทธรูปนั้น เป็นสิ่งมหัศจรรย์กล่าวคือ เมื่อมีคลื่นมากระทบก็จะปิด เมื่อคลื่นไม่มีแล้วก็จะเปิด พวกนาครได้พากัน สักการะบูชารอยพระพุทธรูปนั้นแทนองค์พระพุทธรูปเจ้า ประชาชนเห็นเช่นนั้นก็เกิดอัศจรรย์ใจ พากัน บูชารอยพระพุทธรูป ส่วนชาวพุทธที่อยู่ไกล เมื่อได้ทราบเรื่องดังกล่าวนี้ จึงพากันมาสักการะบูชา รอยพระพุทธรูปเป็นจำนวนมาก นับแต่นั้นมา หรือเรื่องพญานาคจัมเปยยะประพตติธรรม^{๒๕} เมื่อครั้งที่พระโพธิสัตว์เกิดเป็นพญานาคชื่อจัมเปยยะ เมื่อหน่ายด้วยสมบัติในนาคพิภพปรารถนา จะเกิดเป็นมนุษย์ในวันอุโบสถจึงออกจากนาคพิภพไปรักษาอุโบสถศีลอยู่ที่จอมปลวกใกล้หนทาง ไปหมู่บ้านในปัจจุบันตชนบท โดยประกาศสละชีวิตร่างกายให้เป็นทาน นอนรักษาอุโบสถอยู่ ไม่เบียดเบียนผู้ใด แต่ถูกหมองูใจบาปคนหนึ่งมาจับพระองค์ไปเที่ยวเล่นกลหากิน โดยการสั่งให้ ร่ายรำทำเป็นรูปต่างๆ เป็นสีต่างๆ ตามชอบใจ ฝ่ายนางนาคสุมนาเทวีไม่เห็นสามีกลับมาจึงออก ตามหาเห็นพระสวามีกำลังแสดงการร่ายรำให้พระเจ้าพรหมทนต์ได้ทอดพระเนตรอยู่ จึงแสดงตนร้องให้ อยู่นในอากาศ พญานาคเห็นพระเทวีก็เกิดความละอายจึงกลับเข้าไปอยู่ในกระซังตามเดิม พระเจ้า พรหมทนต์ตรัสถามว่าใครมาร้องให้อยู่ในอากาศ นางจึงกราบทูลความจริงให้ทราบ แต่ตรัสถาม ความสงสัยว่า พญานาคมีฤทธิ์มาก เหตุไร จึงถูกหมองูจับได้ นางนาคสุมนากราบทูลว่าพระสวามี ของนางต้องการบำเพ็ญตบะ ต้องการรักษาอุโบสถศีลจึงไม่เบียดเบียนใครๆและขอร้องให้พระราช าชช่วยปล่อยพระสวามีของนางด้วย พระราชารับให้หมองูปล่อยพญานาคและได้พระราชทานทรัพย์แก่ หมองู พญานาคโพธิสัตว์ได้ผูกไมตรี กับพระเจ้าพรหมทนต์และทูลเชิญพระเจ้าพรหมทนต์เสด็จลงไป เยี่ยมนาคพิภพ พระเจ้าพรหมทนต์ เสด็จไปพร้อมด้วยข้าราชการบริวาร เมื่อทรงเยี่ยมชมตามพระราช อัยกายแล้วจึงเสด็จกลับ พญานาคได้ให้ชนทรัพย์สมบัติมีแก้วมุกดาเป็นต้นมาถึง ๕,๐๐๐ เล่มเกวียน แก้วมุกดาในนาคพิภพก็ขึ้นมาอยู่บนพื้นโลก นับแต่สมัยนั้น เรื่องนี้แสดงให้เห็นว่าความเป็นมิตรสหาย ย่อมมีได้ทั้งในหมู่มนุษย์และสัตว์ดิรัจฉาน ถ้าหากมีความรักความเมตตาปรารถนาดีต่อกัน

พญานาคที่เกี่ยวข้องกับมนุษย์

พญานาคมีประเพณีระดับชาติที่เรียกว่าพระราชพิธีพืชมงคลจรดพระนังคัลแรกนาขวัญ ในวัน พืชมงคลช่วงเดือนพฤษภาคม ของทุกปี ด้วยพญานาคเป็นสัญลักษณ์แห่งน้ำ คำเสี่ยงทายในแต่ละ ปี ที่จะทำนายถึงปริมาณของน้ำ และฝนที่จะตกเพื่อใช้ในการทำนา จึงเรียกว่านาครให้น้ำ จำนวนนาคร

^{๒๔} ม.อ.อ.(บาลี) ๓/๓๙๗/๒๔๓ - ๒๔๔.

^{๒๕} ชุ.ชา.(ไทย) ๒๗/๒๔๐-๒๘๓/๕๑๒-๕๒๐, ชุ.ชา.อ.(บาลี) ๗/-/๘๙-๑๐๕.

ให้น้ำ มีไม่เกิน ๗ ตัว ถ้าปีไหนอุดมสมบูรณ์มีน้ำมากเรียกว่าน้ำ ๑ ตัว แต่หากปีไหนแห้งแล้งเรียกว่าปีนั้น มีน้ำ ๗ ตัว เพราะมีน้ำเล่นสนุกกัน จะวัดจำนวนน้ำมาก-น้อย จะกลับกันกับจำนวนน้ำ ก็คือที่น้ำหายไป เกิดความแห้งแล้งนั้น เพราะพญานาคเกียวกกันให้น้ำ แต่ละตัวจึงกลืนน้ำไว้ในท้อง ไม่ยอมพ่นน้ำลงมา ซึ่งคำทำนายเรื่องน้ำให้ น้ำ จึงปรากฏชัดในพิธดังกล่าว

พญานาคเกี่ยวกับพระบรมสารีริกธาตุ

เรื่องราวที่พญานาคเกี่ยวกับพระพุทธศาสนา มีหลายแห่ง เช่น พระธาตุบังพวน ซึ่งเป็นเจดีย์เก่าแก่บรรจุพระบรมสารีริกธาตุ เป็นที่เคารพสักการบูชาของชาวหนองคายมาช้านาน หรือพระธาตุแสงรุ่ง ในปี ๒๔๗๙ ชาวบ้านในเขตพื้นที่กล่าวขานกันต่อๆ กันมาจนถึงปัจจุบันว่า บนดอนซึ่งเป็นที่ตั้งขององค์พระธาตุแต่กาลก่อน เหมือนเมืองลับแล เพราะช่วงเวลากลางคืน โดยเฉพาะวันนักขัตฤกษ์ มักจะได้ยินเสียงเครื่องดนตรีบรรเลงเหมือนมีงานเฉลิมฉลองพระบรมธาตุเจดีย์กัน และก็มีดวงดาวลอยไปมาหาสู่กันระหว่งดอยต่อดอย บ้างก็เป็นดอกบัวสีสวยๆ ผุดขึ้นผุดลงบนยอดดอย ซึ่งเป็นที่นำอัศจรรย์มากแก่ผู้ที่ได้พบเห็น แต่ก็ไม่มีใครกล้าไปพิสูจน์ถึงเหตุที่มา เพราะบริเวณดังกล่าวเดิมเป็นป่ารกทึบ มีสัตว์ป่ามาก โดยเฉพาะงูชุกชุมมาก จนกระทั่งมีท่านผู้ทรงศีลรูปหนึ่งผ่านมายังดอย ได้บารวกับชาวบ้านว่า บนดอยแห่งนี้ มีพระบรมสารีริกธาตุศักดิ์สิทธิ์มาก อยู่ภายใต้ฐานองค์พระธาตุเจดีย์เก่าแก่ และมีเทพยดาและเหล่าพญานาคปกป้องรักษาไว้

ทำนองสรุปว่า พญานาคนี้ได้ให้ข้อคิดและปรัชญาธรรมมากมาย เช่น

ด้านดูแลปกป้องคุ้มครองรักษาพระพุทธศาสนา พญานาคมีคุณูปการต่อพระพุทธศาสนา มีความเลื่อมใสศรัทธาเคารพสักการบูชา และช่วยปกป้องรักษาเกี่ยวกับพระพุทธศาสนาไว้อย่างดี โดยเฉพาะพระบรมสารีริกธาตุ และพระธาตุต่างๆ

ด้านส่งเสริมให้คนมีศีลธรรม ในเรื่องพญานาคขอรักษาอุโบสถศีล ได้ให้ข้อคิดแก่มนุษย์ในวันอุโบสถมาถึง เหล่าพญานาคจะสมทาทนเป็นผู้รักษาอุโบสถศีล ไม่ทำร้ายใคร แม้จะมีฤทธิ์มากมายก็ตาม ผิดกับมนุษย์บางคนที่คอยแต่จะทำร้ายผู้อื่น ยิ่งนก ตกปลา แม้วินโถวันพระก็ไม่เว้น

ด้านเป็นผู้วางาย เชื่อฟัง ในบางครั้ง พญานาคอาจจะทำสิ่งที่มนุษย์คิดไม่ถึง เช่น กลายเพศเป็นมนุษย์เพื่อเข้ามาบวชในพระพุทธศาสนา พอได้รับคำแนะนำให้สึกออกไป ก็ยอมแต่โดยดี ไม่ถือรั้น

ด้านการมีทรัพย์สินสมบัติ คงเป็นที่ประจักษ์แล้ว พญานาคมีปกติชอบสมათานอุโบสถศีลเป็นประจำ จึงทำให้นาคมีทรัพย์สินสมบัติมากมาย ดังเรื่องราวที่พญานาคให้สมบัติแก่คนที่ไม่โลภและไม่ทำร้ายเบียดเบียนผู้อื่น ซึ่งตรงกับคำสรุปท้ายศีลที่ว่า สีเลน โภคสัมปทา เพราะอำนาจแห่งการรักษาศีล ทำให้มีโภคสมบัติ และพญานาคเป็นผู้รักษาศีลอยู่เป็นประจำ โดยเฉพาะอุโบสถศีล

ด้านมีฤทธิ์อำนาจ นาคมีฤทธิ์อำนาจมาก แปลงกลายเป็นทั้งคนและเทพ เวลาไปไหน ก็กลายเป็นคนก็ได้ และเป็นเทพอยู่ในนาคพิภพก็ได้ แต่ที่สำคัญ นาคไม่ทำร้ายใครๆ และหากใครสักการบูชา ก็จะเจริญรุ่งเรือง ในสังคมนับถือพญานาค แม้แต่ฤษีนักบวชก็บูชาไฟ สักการบูชาพญานาค(งู)กัน แต่พญานาคก็ไม่ใช่จะเป็นสัมมาทิฐิเสมอทั้งหมด บางตนก็เป็นมิชฌาทิฐิเห็นผิดเป็นชอบ แต่เมื่อได้รับการแนะนำสั่งสอนที่ถูกต้องแล้ว ก็คลายความเห็นผิดก็มีหลายตน เช่น นันโทปนันทนาคราช

ด้านความเกื้อกูลต่อมนุษย์ จะเห็นได้ว่า นาค หากเคารพศรัทธากับผู้ใดแล้ว ก็จะทำให้การป้องกันรักษาคุ้มครองมาสนทนาคอยู่เป็นประจำดังที่พญานาคมุจลินท์ เคารพสักการะต่อพระพุทธเจ้า ก็มาแผ้วพางปกป้องมิให้พระพุทธเจ้าถูกแดดและละอองฝน หรือมณิกัฏฐนาคราช ก็จะมาสนทนาปราศรัยกับฤๅษีที่บำเพ็ญพรตอยู่เป็นประจำ อาจจะมาสนทนาปราศรัยอยู่เป็นนิตย์ จนผู้ที่เขามาเยือนอาจเกรงกลัวในอำนาจ และสะดุ้งกลัวทุกครั้ง

ด้านการมีมนุษยสัมพันธ์ สอนเรื่องไม่ให้ขงของหวงของรักของใครๆ เพราะการขงของรักของหวงนั้น จะทำให้เพื่อนซึ่งเป็นกัลยาณมิตรไม่ยอมมาหาอีก

ด้านส่งเสริมการท่องเที่ยว ความเชื่อเรื่องบั้งไฟพญานาค ทำให้ชาวบ้านทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศมาจังหวัดหนองคาย สร้างรายได้เข้าประเทศเป็นจำนวนมาก สำหรับบั้งไฟพญานาค ในความเห็นของผู้เขียน มีความเชื่อว่า เป็นร่างของพญานาคแต่ละตนที่แปลงกายคล้ายกับเป็นลูกไฟแล้ว เหาะจากใต้บาดาลเพื่อขึ้นไปยังสวรรค์ เนื่องจากจำศีลมานานอยู่ใต้บาดาล เมื่อครบกำหนดแล้ว ก็แปลงร่างเหาะไปสวรรค์เพื่อจุดประสงค์บางอย่าง โดยอาจจะไปแจ้งข่าวเรื่องมนุษย์ทำความดีความชั่วแก่เทพผู้สูงศักดิ์ มีท้าวสักกะเป็นต้นก็สุดจะหยั่งรู้ได้ ซึ่งเราต้องไม่ลืมว่าเหล่าพญานาค มีหัวหน้าชื่อว่าวิรูปักษ์ซึ่งท้าววิรูปักษ์เป็นท้าวมหาราชองค์หนึ่งในสี่องค์ของเทพชั้นจาตุมหาราชปกครองทิศตะวันตกเป็นหัวหน้าของเหล่าพญานาค ชอบการร้ายรำและการขบถ^{๓๐}

^{๓๐} ที.ปา.(ไทย) ๑๑/๒๕๐/๒๒๔-๒๒๕.

และพญานาคต้องทำหน้าที่แจ้งข่าวให้เทวดาเบื้องบนได้ทราบ ดั่งเนื้อความในจดุมหาราชสูตร^{๓๑} ที่ว่า ในวัน ๘ ค่ำแห่งปีกษ์ เทวดาผู้เป็นบริวารผู้ช่วยเหลือ ของท้าวมหาราชทั้ง ๔ เทียวตรวจดู โลกนี้ว่า ในหมู่มนุษย์ มนุษย์ที่เกื้อกูลมารดา บิดา สมณะ พรหมณ์ อ่อนน้อมต่อผู้ใหญ่ในสกุล อยู่จำอุโบสถศีล ทำบุญกันอยู่ มีอยู่มากหรือหนอ ท้าวมหาราชทั้ง ๔ ย่อมรายงานเหตุว่า ในหมู่มนุษย์ มนุษย์ผู้เกื้อกูลมารดา บิดา สมณะ พรหมณ์ อ่อนน้อมต่อผู้ใหญ่ในสกุล อยู่จำอุโบสถศีล ทำบุญ กันอยู่ มีจำนวนน้อย พวกเทวดาชั้นดาวดึงส์จึงพากันเสียใจว่า หมู่เทพจักเสื่อม หมู่อสูรจักบริบูรณ์ ก็ถ้าในหมู่มนุษย์ ประพฤติธรรม ทำความดี ตรงข้ามกับที่กล่าวมาข้างต้น ทำบุญกันมาก พวกเทวดา ชั้นดาวดึงส์จึงพากันดีใจว่า หมู่เทพจักบริบูรณ์ หมู่อสูรจักเสื่อม

ด้านส่งเสริมการปฏิบัติธรรม การที่คนเราเมื่อได้ปฏิบัติธรรม ในการพิจารณากาย หมวดลมหายใจเข้าออก เมื่อหายใจก็ควรหายใจยาวดังลำตัวของงู ก็จะได้ชื่อว่าเป็นผู้มีการหายใจ ถูกวิธี เพราะสอดคล้องกับมหาสติปัฏฐานสูตร^{๓๒} ที่ว่า เมื่อหายใจเข้ายาว ก็รู้ชัดว่า เราหายใจ เข้ายาว เมื่อหายใจออกยาว ก็รู้ชัดว่า เราหายใจออกยาว ดั่งข้อความที่ว่า^{๓๓} เมื่อหายใจเข้ายาว คือ ลมหายใจเข้าเป็นไปยาว ความที่ลมหายใจเข้า หายใจออกยาว โดยกาล มนุษย์บางครั้งหายใจเข้า และหายใจออกยาว ดุจข้างและงูเป็นต้น เมื่อฝึกหายใจเข้าออกอย่างถูกวิธีเช่นนี้ ก็จะทำให้มีร่างกาย แข็งแรง

ด้านประติมากรรม จะเห็นได้ว่า โบสถ์ วิหาร ทั่วประเทศไทย จะมีรูปพญานาคปรากฏ ให้เห็นชัดในรูปเปลี่ยคลาน แผ่พังพานต้อนรับคนผู้มาเยือนด้วยความมีไมตรีต่อกัน

เมื่ออ่านเรื่องนี้แล้ว ควรนำข้อคิดคติธรรมไปประยุกต์ใช้ก็จะเกิดประโยชน์แก่ตนและสังคม เหล่าพญานาคในนาศพิภพ หากเห็นและรู้ว่ามนุษย์บนโลก พากันรักษาศีล ประพฤติธรรม ไม่มี ความพยาบาท มีแต่เมตตา รักและปรารถนาดีต่อกัน ก็คงจะดีใจและให้พร ให้ความโชคดี มีลาภ ทั้งมีกุศลจิตบันดาลดลให้มนุษย์ผู้เป็นคนดี ผู้มีเมตตาปรารถนาดีต่อกัน ประสพแต่ความโชคดี มีชัย มีความร่ำรวย มีสมบัติมากหลายมีแก้วแหวนเงินทองเพชรนิลจินดามากล้นตลอดปีมะโรงและ ตลอดไป สวัสดิ์.

^{๓๑} อ.จ.ติก.(ไทย) ๒๐/๓๘/๑๙๕-๑๙๗.

^{๓๒} ที.ม.(ไทย) ๑๐/๓๗๔/๓๐๓.

^{๓๓} ชุ.ปฏิ.อ.(บาลี) ๒/๑๖๒/๑๐๔.

